

МСС

БЕОГРАД
НОВИ САД
МАНАСИЈА
9 - 13. 9. 1997.

НАУЧНИ
(А)СТАНАК
(Л)ДВИ(Т)А
У ВУКОВЕ
ДАНЕ

1. У почетку бје
ријеч бјеше
Бог бјеше ријеч.
*1 Јов. 1, 1; Откр. 19,
2. Она бјеше у нощи
3. *Све је кроз њу
без ње ништа није
постало. *Кол.
4. *У њој бјеше
бјеше видјело људи
5. И видјело се
и тама га не обузе
6. *Посла Бог чин
Јована.
7. Овај дође за св
свједочи за видјел
рују кроз њу.

Бранко Тошовић (Graz)

УНИВЕРЗАЛНА СЕМАНТИЧКА
КЛАСИФИКАЦИЈА ГЛАГОЛА

27

Бранко Тошовић

Graz

УНИВЕРЗАЛНА СЕМАНТИЧКА КЛАСИФИКАЦИЈА ГЛАГОЛА

Под појмом универзалне семантичке класификације глагола (УСКГ) подразумевамо систематизацију елемената глаголске семантике на свим њеним нивоима, у свим аспектима и корелацијама. Универзална класификација укључује семантички релевантне лексичке, фразеолошке, творбене, морфолошке, синтаксичке, стилистичке, социолингвистичке, психолингвистичке, неуролингвистичке и семиотичке карактеристике глагола са националнојезичким и универзалнојезичким специфичностима. Она представља глобалан и детаљан преглед структуре глаголских ријечи па би се могла назвати и глобалном класификацијом. Ако би се у УСКГ – ради цјеловитости – унио незнатан број несемантичких особина глагола, била би то заправо општа класификација глагола. Циљ стварања УСКГ је систематизација комплетног семантичког потенцијала глагола ради његовог цјеловитог осмишљавања и даљег истраживања.

По нашем мишљењу УСКГ може бити само класификација. Она мора бити састављена из хијерархизираних степеница, односно мора се базирати на степенастој инклузији. Универзална класификација мора да испуни одређене услове да би се могла назвати универзалном. Прво, она треба да буде заснована на принципима једнообразности, свеобухватности, прегледности и на избјегавању понављања исте врсте глагола у више дијелова класификације. Друго, у њој треба да дођу до изражаја све семантичке јединице: архисеме, семе¹ семеме, класеме, хиперсеме, хипосеме, семантеме и др. Треће, она мора одражавати основне семантичке функције глагола (номинативне, сигнификативне, комуникативне, прагматичке...) и главне типове значења. Ми сматрамо да се може створити УСКГ ако постоји поуздана теоријска основа, ако су израђени јасни

¹ За назив минималне јединице плана садржаја користе се и други термини: семантичко обиљежје, диференцијални семантички елеменат, семантичка компонента, семантички множитељ (множилац, мултипликатор), семантички маркер, носеа и др.

критерији и темељно разграничени елементи глаголске семантике. За УСКГ неопходно је, прије свега, имати детаљну типологију значења, класификацију семантичких функција, попис елемената синтаксичке конструкције који зависе од глагола и који попуњавају његову валенцију, класификацију оних суштина које се изражавају глаголима, систем и хијерархију глаголских сема, схему параметара временске и просторне локализације процеса те списак лексичких парадигми. Савремена лингвистика и семантика већ су дали многе одговоре на ова питања. Основу могу чинити парцијалне класификације глагола, међутим ниједна од њих не може бити једини темељ за израду УСКГ, иако постоје и таква мишљења.² Поуздану основу за УСКГ дају урађене семантичке анализе, а такође основни принцип и методи семантичког разграничавања лексике, између осталог глагола.

Таксономија глагола може бити индуктивног и дедуктивног типа. У индуктивном приступу врши се супкатегоризација одоздо нагоре, односно од појединачних глагола ка ширим класификацијским јединицама – лексичко-семантичким групама и парадигмама. Дедуктивни приступ подразумева семантичко картографисање надоље, од ширих категорија ка ужим, од општег ка појединачном. Мишљења о могућности стварања глобалне и потпуне семантичке класификације глагола врло су различита. Неки сматрају да се УСКГ уопште не може направити. Разлози за такав песимизам налазе се у самоме глаголу, који има изузетно сложену семантичку структуру и која се не може лако формализовати и класифицирати.³ Међутим, сви се слажу да је она неопходна, и то из

² „Природно је настојање аутора глаголских класификација да се ослоне на оне системске карактеристике глагола које, будући да проистичу из семантике, имају ту предност да се могу непосредно проматрати. Посебно су примене на том плану синтагматске карактеристике глагола које се испољавају у њиховој спојивости. И те се карактеристике често користе при утврђивању семантичких разреда глагола. Као основа потпуне семантичке класификације глагола може да се узме и други тип системских карактеристика глагола – њихове парадигматске везе засноване на сличности семантичких компоненти. Саме компоненте и семантичке везе ријечи се непосредно проматрају, мада могу и да се потврђују сличношћу морфемске структуре.” (Кузнецова – 1987, 105–106).

³ Е. В. Кузнецова с тим у вези пише: „Појављује се и почиње да се активно разматра проблем типологије лексичко-семантичких разреда ријечи. У тим условима већина истраживача постаје важност и неопходност глобалне семантичке класификације глагола... И мада још постоје сумње у могућност израде глобалне класификације појављује се све више њених присталица” (Кузнецова – 1987, 105). Она наставља: „Тешкоћа на том путу стварно има много. Једна од њих је недокучив, скривени карактер категоријално-лексичких сема које се налазе у основи ЛСГ. У тим условима основни инструмент истраживања често постаје интуиција. Не негирајући важност и дозвољеност тог тананог инструмента, ми ипак сумњамо у могућност стварања потпуне семантичке класификације глагола само помоћу ње.” (Кузнецова – 1987, 105–106). Класификација „без остатка”, сматра Е. В. Кузнецова, такође тешко да је могућа пошто између група ријечи како семантички блиских, тако и међусобно супротних, постоје читаве области лексичких јединица

више разлога. Чињеница да још увијек не постоји универзална класификација семантичких типова глагола, а поготово сумња у то да се она уопште може и створити, говори о томе колико је њена израда сложен, комплексан и тежак посао.

Ми смо покушали да приђемо изради модела УСКГ, иако за то правих образаца нисмо имали (било је једино узорака парцијалних, фрагментарних класификација).⁴ За њену израду изабрали смо дедуктивни метод и систематизацију глагола заснивамо на више класификацијских односа – хијерархијском, инклузивном, опозитивном, антропоцентричном. Хијерархијски принцип је доминантан у читавој систематици, инклузивни (принцип укључивања једне класификацијске јединице у другу) налази се у основи претежног дијела таксономијске структуре, опозитивни се појављује у неким дијеловима. Антропоцентризам лежи у основи денотативне класификације, а на односима идентичности и сличности базира се парадигматска класификација. УСКГ састоји се од класификацијских јединица – парадигми, категорија и поткатегорија, група и подгрупа. Као најадекватнији облик формализације изабрали смо схематизацију. Класификацијске схеме су степенасто структуриране, лезеасто разгранате и комплементарно организоване.

УСКГ садржи неколико степена разграничења. Први је издвајање глобалних нивоа на релацији „ванјезичка реалност – човјек – језик”. Ми разликујемо три таква нивоа: екстралингвистички, интралингвистички и комуникативни. Екстралингвистички ниво садржи оне елементе стварности који се изражавају глаголом. Ти елементи именују се као денотати (референти). Овај ниво може се разгранати на денотативни (стварност која се осмишљава или екстенционал) и сигнификативни (појам који се изражава глаголом – интенционал). Пошто се ради о уској повезаности денотативног и сигнификативног плана, у класификацији глагола сврсисходно је вршити систематизацију само на једном од тих нивоа. Ми сматрамо да је за спознавање суштине семантике глагола важније правити денотативну класификацију (дакле класификацију онога што постоји у стварности и што се изражава посредно – преко појма о тој стварности – глаголом) него сигнификативну (класификацију појмова који одражавају стварност и који се изражавају глаголима). Међутим, наша анализа је показала да је денотативна класификација истовремено и сигнификативна, па би најприкладнији назив за њу био денотативно-сигнификативна класификација. На интралингвистичком нивоу глаголи се систематизирају на два структурна плана: парадигматском и синтагматском. Комуника-

са нејасним, необиљеженим и разливеним границама, који се опирају класификацији (Кузнецова – 1987, 107–108).

⁴ Да доиста нема таквих рјешења потврђује и Е. В. Кузнецова: „У цјелини пак, иако је глобална семантичка класификација актуелан задатак и у принципу остварљив, за сада не постоје довољно увјерљиви обрасци њеног рјешења” (Кузнецова – 1979, 8).

тивни ниво подразумева однос говорног лица према глаголским ријечима које преносе парадигматску информацију.

Глаголи представљају самосталну врсту ријечи која изражава широк круг значења. Та семантичка полифункционалност ствара велике тешкоће приликом његовог типолошког разграничавања. За денотативну класификацију неопходно је, прије свега, одговорити на питање шта означава глагол. Међутим, то је, можда, једно од најтежих питања, иако је, наизглед, једноставно. Ако пођемо од класичног и школског тумачења да глагол изражава радњу, стање и збивање, видимо да се глагол једнозначно не дефинише. Идемо ли даље у рашчлањивање, биће још теже појмити овај феномен. Јер ако поставимо питање „А шта је то радња, стање и збивање?“, долазимо у велику дилему. Доиста ми не располажемо ни на појмовном ни на формалном плану категоријом која би обухватала та три појма заједно. По нашем мишљењу, прво треба рећи да глагол изражава суперденотат који би се могао окарактерисати као нека суштина. Будући да и друге врсте ријечи (именице, придјев, бројеви и др.) изражавају одређену суштину, неопходно је прецизирати о каквој се суштини ради. То је, у ствари, обиљежје. Међутим, пошто и придјев изражава обиљежје, за глагол треба казати да изражава процесуално, предикатско обиљежје. Глаголи служе за ознаку биљежја као процеса (радње, стања, збивања), по чему су блиски придјевима. Дакле, ове двије врсте ријечи се разликују врстом обиљежја – процесуалношћу (карактеристика глагола) и непроцесуалношћу (карактеристика придјева), односно активитетом (глагол) и пасивитетом (придјев), нпр. *жуио* лишће – лишће *жуи*. Стога није случајно да постоје језици у којима се издваја посебна категорија у коју улази глагол и придјев. Тако у неким у азијским језицима термин „предикатив“ обједињује глаголе и придјеве (Отаина – 1978, 5). У систему врста ријечи кинеског језика придјев и глаголи такође образују општу категорију предикатива. Истраживачи говоре о посебној категорији – квалитативним ријечима. У корејском, рецимо, издваја се само глагол у који се укључују квалитативне ријечи које се називају квалитативним глаголима (Отаина – 1978, 4). У нихванском језику квалитативни глаголи означавају обиљежја предмета и по својој семантици одговарају руским описним придјевима (Отаина – 1978, 4).⁵ Овај изоморфизам присутан је и у неким другим језицима (јапанском, тајском, качинском, тагалском, хинду⁶ и др.;

⁵ Стога ријечи које изражавају значење радње, стања или процеса Г. А. Отаина назива некавалитативним глаголима.

⁶ О глаголима у хинду језику В. П. Липеровски пише: „Глагол као посебна врста ријечи језика хинди одликује се општеграматичким (категиријалним) значењем радње. Стога он, као и придјев и прилог, служи као назив обиљежја, разликујући се у том смислу од именице којој је својствено општеграматичко значење предметности (супстанционалности) и које у вези с тим долази као назив носиоца обиљежја“ (Липеровски – 1984, 3). Он истиче да, супротно придјеву и прилогу који указују на непроцесуално обиљежје (а тиме на обиљежје предмета израженог именицом и обиљежје предмета означеног гла-

Семантические – 1982, 219).⁷ Филмор је сматрао „веома убједљивом доктрину Постала-Лакофа о томе да придјеви чине поткуп глагола (Филмор – 1981, 409). У категорију глагола С. К. Шаумјан и П. А. Соболева укључују још именице, придјеве и партиципе са глаголском копулом, именице са десемантизованим апстрактним глаголом (Шаумјан / Соболева – 1968, 106). У лингвистичкој терминологији постоји посебан термин – вербоиди, којим се означавају глаголи, односно глаголски облици са особинама других врста ријечи (инфинитив, глаголски придјев, глаголски прилог).

Друго, глаголом се означава динамика и статика. Динамика долази у неколико видова: као измјена, развој, процес, радња, активност, збивање, догађање. Са динамиком је повезана енергија која се троши, зато је за денотативну таксономију глагола битан извор енергије.⁸ Статика се јавља у форми мировања, стања, својства, квалитета. Све су то макроденотати који чине основу денотативне класификације глагола. Међутим, ако бисмо сузили избор на минимум, онда бисмо казали да глагол изражава радњу, стање и однос. Тиме бисмо, вјероватно, готово у потпуности покрили семантику глагола. Ова три денотата међусобно су повезана у том смислу што свака радња подразумева неки однос и неко стање (кретање је увијек прелазак из једног стања у друго), свако стање је однос који почиње или се завршава радњом или је то стање радње, а такође сваки се однос може довести у везу са динамиком или статиком. Дакле, на денотативном плану имамо триплекс који се на сигнификативном нивоу није развио у посебан појам те га стога језички није могуће изразити. Такав појам не налазимо у научним дисциплинама које се баве спознајом и појмовним категоријама (филозофији, логици, психологији и др.), па тај семантички фундамент глагола називамо денотативним дирестатом према првим словима трију појмова: *di* – динамика, *re* – релација (однос), *stat* – статика. У сваком глаголу преовладава једна од тих компонената, према томе и денотативна класификација биће сходно томе конципирана па се у нашој супкатегоризацији основно разграничење односи на глаголе радње, глаголе стања и глаголе односа.⁹ Прве двије групе спадају у глаголе номинације, друга у глаголе корелације. Међутим, неки глаголи имају не један него два елемента те

голом или пак придјевом), глагол указује на процесуално (динамичко) обиљежје које долази као обиљежје предмета или радње (тј. обиљежје обиљежја или успутно обиљежје) означене другим глаголом.

⁷ Истражујући глагол у монголском језику Ј. Г. Кузменков констатује да се лексичко значење глагола може интерпретирати као комбинација семантичких обиљежја и да семантика глагола у разним језицима на различит начин изражава скупове типа „мноштво“, „тачка“, „дио“, „цјелина“, „каузирати“, „знати“ и сл. (Кузьменков – 1984, 29).

⁸ О класификацији врста енергије в. Алексеев – 1965.

⁹ Ова подјела се сусреће и у другим истраживањима, нпр. ЛСГ – 1988.

образују денотативни дуплекс, и то дистатик (радња + стање), дирелат (радња + однос) и рестатик (однос + стање). Такве глаголе називамо дуплексним глаголима, односно дистатичним (*сјавати* – сан је и стање и радња, *илакати*, *бријати се*, *мргодити се*), дирелационим (*ударати* – радња + однос онога ко удара и шта или кога удара, *цвјетати*, *жуијети*) и рестатичним (*сјарити* – стање организма који показује однос између претходног стања, датог стања и стања које слиједи). Уколико глагол има равномјерно заступљена сва три елемента, радиће се о триплексним или дирестатичним глаголима (*куповати* – куповина као радња, као стање и као однос, *њеђовати* дијете, *ајлаудирати* побједнику).

Глаголи радње даље се диференцирају на глаголе механичких или физиолошких радњи (*окрећати*, *шоварити*, *кочићи*), глаголе физиолошких радњи (*јесити*, *иити*, *кашљати*, *дисати*), глаголе интелектуалних радњи (*размишљати*, *памити*, *мастити*) и глаголе дјеловања (*иришискати*, *ломити*, *ковати*), који се затим рашчлањују на нове групе и подгрупе. Глаголи стања дијеле се даље на глаголе физичког стања (*хладити*, *разређивати*, *врити*, *шопити*), глаголе физиолошког стања (*сјарити*, *жладовати*, *дебљати се*), глаголе психичког стања (*шужовати*, *веселити се*, *илакати*) и глаголе функционалног стања (*шоправљати*, *хиноишизирати*, *ослијетити*, *жељети*). Глаголи односа или релациони глаголи имају двије основне линије разграничења: квалификативни (*шежити* 20 кг, *шоефитинити*, *мајмунисати*) и комуникативни глаголи (*вољети*, *свађати се*, *узнемиравати*).

Парадигматска класификација заснива се на асоцијативној вези глагола по идентичности или сличности семантичких обиљежја. Њих обједињује један те исти базни семантички маркер (архисема). Ова је класификација састављена од шест дијелова: структурно-пољске, семантичко-функционалне, творбене, морфолошке, лексичко-граматичке и темпоралне. Структурно-пољску класификацију чине полисемични глаголи (*ићи*), моносемични глаголи (углавном глаголи-термини – *класифицирати*, *жранулирати*, *шелефонирати*, *комјутеризовати*), метафорични глаголи (*снијег шатиће*, *сан уједа*, *ноћ иије*, *земља љуби небо*, *море бунца*), синонимични глаголи (*закључати* – *зайворити* – *замандалићи* *враћа*), антонимични глаголи (*венути* – *цвјетати*, *живјети* – *мријети*, *радовати се* – *шужовати*), хомонимични глаголи (*шукла равница* и *шукла брана*, *диђла се магла* – *диђла се хајка*), паронимични глаголи (*ућалићи* – *расјалићи*) и хипонимични глаголи (хипероним *рађати* – хипоним *шелићи се*, хипоним *коити се* и други сохипоними). У семантичко-функционалној класификацији глаголи се систематизују према њиховој функцији у реченици на глаголе пуног значења (*шисати*, *размишљати*, *шопређивати*), помоћне глаголе (*јесам*) и семикопулативне глаголе (*шпредшављати* – То *шпредшавља* за нас посебан интерес = то је за нас

врло интересантно, *чинити* – Они *чине* додатно оптерећење = Они су додатно оптерећење). У творбеној класификацији разликују се коријенски (*дати*), префиксални (*шпредати*),¹⁰ суфиксални (*давати*) и сложени глаголи (*цвјетидлачити*).¹¹ Ови последњи даље се дијеле на кондензоване (*лоитшати се*)¹² и блиске њима реверсивне глаголе (у њемачком *feuerwerken* – палити ватромет).¹³ У морфолошкој класификацији издвајају се глаголи с пуном парадигмом (*шисати*), дефектни глаголи (*швишати*, *шелићи се*) и суплетивни глаголи (*бићи* – *јесам*, руски *идти* – *ишл*). Основу лексичко-граматичке класификације чине аспектска значења (прије свега, разликују се три врсте глагола – глаголи несвршеног вида, глаголи свршеног вида и глаголи са два вида – *вечерати*, *ручати*). У неким језицима постоје специфичне врсте глагола (напр. у руском парни глаголи кретања типа *идти* – *ходити*). Темпорална класификација у основи има временску нијансу (застарјели глаголи, архаизми и историзми, – *згинути*, *сашворити*; неологизми – *ресетовати* компјутер).

Синтагматска класификација базира се на спојивости глагола, односно на њиховој лексичко-граматичкој дистрибуцији. Она има своје конститутенте: актанте (субјект, објект, инструмент и средство) и сирконстанте (прилоге). Глагол се веже са сусједним ријечима слијева и здесна па стога разликујемо глаголе лијеве и десне валенције (оне су карактеристичне, прије свега, за језике који имају фиксирани ред ријечи, као што је енглески и њемачки, у коме субјект долази с лијеве стране, а објект с десне), и глаголе двостране валенције (такви су словенски језици, напр. *Ученик чииа књигу*. – *Књигу чииа ученик*). Ако се глагол не веже ни са једном ријечју у реченици, ријеч је о глаголу нулте валенције (*Смркава се*. – *Учићи*, *учићи* и само *учити*. – *Пући*. – *Вјерујем*). У зависности од броја валенција разликујемо моновалентне (*жладовати*

¹⁰ Специфичност њемачког језика су тзв. trennbare Verben (глаголи са раздвојеним префиксима) – *zumachen*, *aufmachen* итд.

¹¹ Они су посебно заступљени у њемачком језику. Такви су напр. глаголи са адвербом основом *her-*: *herab-*, *heran-*, *heraus-*, *herein-*, *herum-*, *herunter-*, *hervor-*. Рецимо, *herab-* означава кретање одозго надоље у односу на говорника: *herabfallen* – падати; осипати се; *herabhängen* – спуштати се наниже; *herabsehen* – слати доље. Такве цјеловите творевине чија се основа састоји од двију врста ријечи називају се глаголско-адвербним јединицама, глаголско-адвербним творевинама, сложеним глаголима, глаголима с поствербима, глаголима створеним обрнутом деривацијом, глаголским комплексима и сл.

¹² Кондензованим глаголима називају се глаголи који поред чисте глаголске семантике садрже информацију о глаголском окружењу – актантима или сирконстантима (*асфалтирати*, *жуслати*; у њемачком *radieren* – брисати гумицом, *trompeten* – свирати у трубу, *geigen* – свирати на виолини).

¹³ Реверсивни глаголи су глаголи настали од сложених или сложено образованих именица са вишеконтентним основама (најчешће двокомпонентним). Многобројна група таквих глагола заступљена је у њемачком језику.

– *Ја љадујем*), поливалентне глаголе (бивалентне – *Петар и Милош се џуку*), тровалентне – (*Сања чита књигу Борису*) и четворовалентне – *Отац реже дјеци хлеб ножем*). Језгро синтагматске класификације глагола чини актантни систем, који ми рашчлањујемо на три дијела: актантни, актантно-актантни и актантно-сирконстантни. У актантној супкатегоризацији сваки актант даје одговарајући глагол. У субјекатском дијелу разликујемо субјекатске (*писао*) бесубјекатске глаголе (*жмје*). Субјекатски глаголи се даље дијеле на монособјекатске глаголе (један вршилац радње – *Пишем писмо*) и полисубјекатске (више вршилаца радње – *Свађамо се*). Овдје укључујемо личне глаголе (*радио*) и безличне глаголе (*свиђао*). У односу на објект основно разграничење су објекатски (*носио*) и безобјекатски глаголи (*радовао се, љакао, свиђао*) који се даље рашчлањују на подтипове. Мању диференцијацију запажамо у односу глагол – оруђе (глаголи који садрже у себи оруђе, тј. инструментални глаголи: *косио*) и они који коријеном не указују на оруђе, већ ако се жели на то указати, треба додати назив оруђа – то су неинструментални глаголи (*ударио чекићем*) и глагол – средство (глаголи који садрже у себи средство – ремедијални глаголи, нпр. *лијеио* – *лијепа*, и глаголи који не садрже у себи средство – неремедијални глаголи, нпр. *налијеио* боју). Посебан дио синтагматске класификације чине глаголи који указују на односе између актаната (актантно-актантна супкатегоризација). Ту разликујемо двоактантне глаголе (*Он зна математику*), троактантне глаголе (*Петар пише писмо брату*) и четвороактантне глаголе (*Мајка мијеси колаче дјеци рукама*). Глаголи такође изражавају односе између актаната и сиркостаната (актантно-сирконстантна класификација): *Он добро ради*.

Формално-валенцијски дио система састоји се од деривационо-валенцијског и морфолошко-валенцијског дијела. У деривационо-валенцијском дијелу налазе се творбени типови глагола који дају одговарајућу валенцију (префиксални, суфиксални и др., нпр. *говорио* коме, *наговорио* кога, *изговорио* шта, *одговорио* од чега). У морфолошко-валенцијском дијелу класификације глагола полази се од тога да свака врста ријечи са којом се спаја глагол има своје специфичности које траже одговарајућу врсту глагола. Овдје разликујемо глаголе са именском и адвербијалном интенционалношћу. Прве даље дијелимо на глаголе са субстантивном интенционалношћу (*ударио*), глаголе са прономиналном и нумералном интенционалношћу,¹⁴ глаголе са адјективном интенционалношћу (елвентни глаголи – *јосио* познат, *осио* миран, *сијаио* уморан, *дои* гладан). Друге садрже различите типове прилога

¹⁴ Наводимо их као теоретску могућност, а треба проверити да ли неки глаголи захтијевају искључиво замјеницу или број.

(за начин, за вријеме, мјесто, правац, циљ, начин, мјеру итд. – нпр. *ходио дуго, по соби, тамо-овамо, много, усправно*).

У сирконстантној класификацији глагола диференцирају се глаголи према томе коју врсту сиркостаната вежу за себе.

Синтакматска супкатегоризација садржи посебну врсту глагола – нулте глаголе,¹⁵ који су формално изостављени из реченичне структуре. Нпр. *Куда идеш?* – *Куи*. Они настају као резултат деглаголизације која представља форму минус-поступка.

У прагматичкој класификацији глагола врши се систематизација према специфичностима говорног лица и према његовој оријентацији у односу на језички израз. У специфичности говорног лица убрајамо узраст, сексуалну, социјалну и територијалну припадност те у складу с тиме разликујемо инкременталну класификацију, гдје спадају глаголи који претежно употребљавају припадници појединих старосних група. Овдје разликујемо адолесцентне глаголе (глаголе које употребљава омладина) и грандијалне глаголе (глаголе чија се употреба обично веже за одрасле, старије особе), социјалну класификацију (жаргонски глаголи – убетонирати се = напати се, карминисати = љубити), сексуалну класификацију („мушки” глаголи – употреба грубих глаголских колоквијализама обично се веже за мушкарце; „женски” глаголи – на тај статус могу претендовати глаголи везани за искључиво женска занимања, за положај жене у друштву, женске физиолошке процесе и дјелимично за емоционалну сферу, нпр. глагол *рађаио*) и ареалну класификацију (дијалекатски глаголи – *јамљаио*). Оријентација говорног лица може доћи у форми стилистичке маркираности, модалности и илокутивности (циљне оријентације). Стилистичка класификација садржи три дијела: функционално-стилистичку (књишки глаголи, колоквијални глаголи – *буио, брекнуио* на неког, *киснуио*), експресивно-стилистичку (неутрални – *свиавио* и експресивни – *џуриио*) и статусно-стилистичку (глаголи са специфичностима на фонетско/фонолошком, лексичком, фразеолошком и синтаксичком плану). У категорији модалне оријентације издвајају се модални глаголи (*мои, хијеио, жељеио*), пејоративни глаголи (*локаио* ракију), деминутивни глаголи (пуцати – *џукеио*), пјевати – *џевуио, џрицаио*), аугментативни (*џрејесио се*) и др. глаголи. У категорији илокутивности разликују се, као најшира категорија, илокутивни глаголи (глаголи циљне оријентације), затим интенционални глаголи (глаголи намјере – *намјераваио*) и перформативни глаголи (указују на радњу која се реализује самим говорним чином – *обећајем, кунем се*).

¹⁵ Називају се још неверзбилним глаголима.

Приликом израде УСКГ настају два проблема: како формализовати веома широк круг глаголских семантичких елемената и како створену класификацију примијенити у пракси. Као најпогоднији метод формализације чини нам се схематизација, односно стварање структурних схема које проистичу једна из друге и које се преплићу и допуњују. Примјена УСКГ непосредно је повезана са задацима њене израде. Основна функција УСКГ у нашем истраживању састоји се у томе да се открије глаголски семантички код – својеврсна глаголска семантичка ДНК. Она треба да послужи као основа за израду формуле на основу које се може утврдити семантички код било ког глагола. Та формула могла би да изгледа овако:

$$G = a \frac{b}{c} d$$

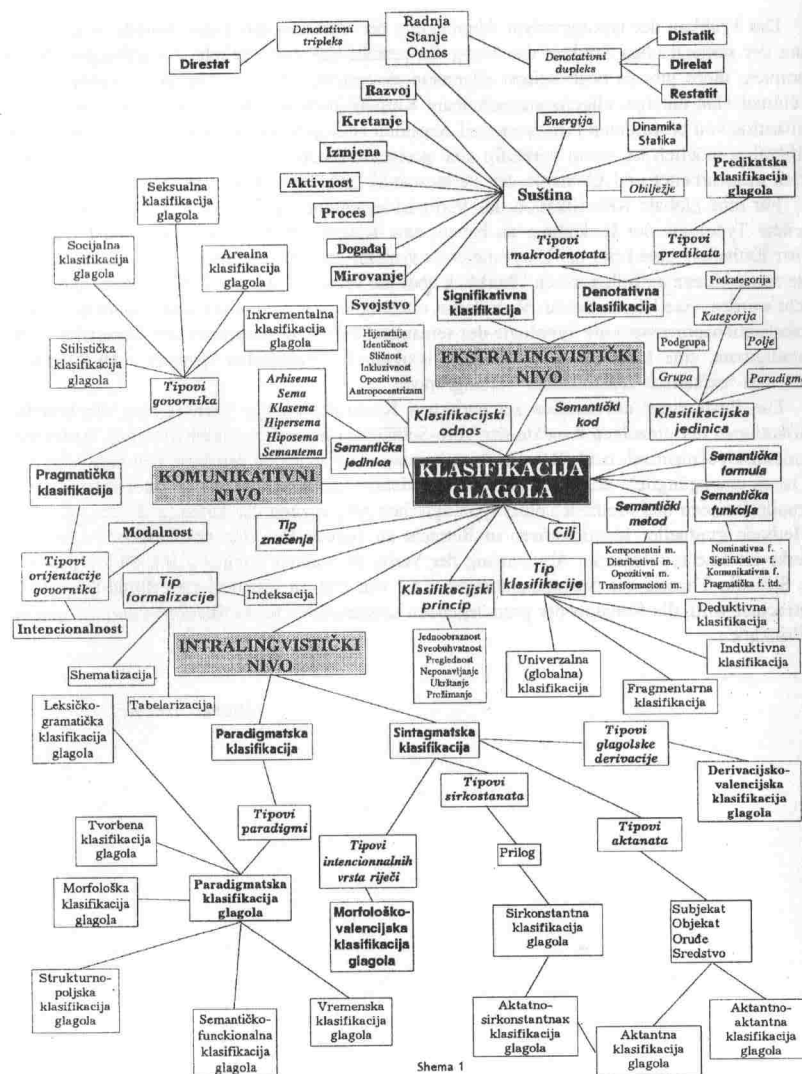
где је G = глагол, a = прагматички код, b = парадигматски код, c = денотативни код, d = синтагматски код.

У томе што је УСКГ неопходан и веома значајан инструмент за израду семантичке ДНК и семантичког кода глагола видимо њену највећу вриједност, оправданост и перспективност. Она и глаголски семантички код могу послужити, прије свега, у стварању вјештачког интелекта, компјутерског клонирања језика, а такође за израду програма машинског превођења и разноврсне компјутерско-лингвистичке анализе.

ЛИТЕРАТУРА

- Živković-1958 Živković Sreten, *Dioba glagola po značenju* // Jezik, Zagreb, 1958, Br. 1. – S. 8–10.
- Rosandić / Silić – 1979 Rosandić Dragutin, Silić Josip, *Tipologija glagola po vidu i načinu radnje* // Rosandić Dragutin, Silić Josip. *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskog književnog jezika*, Zagreb, 1979, S. 110–123.
- Živković – 1958/59 Živković Sreten, *Deoba glagola po objektu*, Naš jezik, Nova serija, Beograd, 1958/59, Knj. IX, S. 250–256.
- Živković – 1959/60 Živković Sreten, *Podjela glagola po vidu (aspektu)*, Jezik, Zagreb, 1959/60, Br. 1, S. 41–46.
- Кузнецова – 1979 Кузнецова Э. В., *О принципах и методах выделения объема семантических классов русских глаголов*, Классы слов и их взаимодействие, Свердловск: Уральский гос. ун-т, 1979, С. 5–12.
- Кузнецова – 1987 Кузнецова Э. В., *Лексико-семантическая группа глаголов как объект системно-семасиологических исследований*, Русское языкознание, Киев: Вища школа, 1987, В. 15, С. 102–109.
- Кузьменков – 1984 Кузьменков Е. А., *Глагол в монгольском языке*, Ленинград: ЛГУ, 1984, 139 с.
- Липеровский – 1984 Липеровский В. П., *Глагол в языке хинди*, Москва: Наука, 1984, 231 с.

- ЛСГ – 1988 *Лексико-семантические группы русских глаголов*, Под общей редакцией Матвеевой Т. В. – Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1988. – 153 с.
- Отанна – 1978 Отанна Г. А., *Качественные глаголы в нивханском языке*, Москва: Наука, 1978, 128 с.
- Филмор – 1981 Филмор Ч., *Дело о надежде*, Новое в зарубежной лингвистике, Москва, 1981, Вып. X. – С. 369–495.
- Шаумян / Соболева – 1968 Шаумян С. К., Соболева П. А., *Основания порождающей грамматики русского языка*, Москва: Наука, 1968. – 373 с.

ALLGEMEINE SEMANTISCHE KLASSIFIKATION DES VERBS

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das Problem der typologischen Abgrenzung der Verba ist eines der aktuellsten in der Untersuchung der semantischen Struktur des Verbs. Es besteht eine beträchtliche Anzahl unterschiedlicher Taxonomien, indes gibt es noch keinen allgemein akzeptierten Zugang. Die einen meinen, daß man nicht einmal eine einzige, allgemeinannehmbare Klassifikation der Verba anstellen könne, weil jede Klassifikation von bestimmten Prinzipien und Aspekten bedingt wird. Wir meinen, daß eine universelle Klassifikation möglich ist, wenn vorläufig eine geeignete theoretische Grundlage gebildet wird, klare Kriterien ausgearbeitet und Elemente der Verbsemantik gründlich abgegrenzt werden.

Für eine globale Klassifikation des Verbs ist es unumgänglich, vor allem eine detailliert ausgearbeitete Typologie der Bedeutung zu haben, eine Klassifikation der semantischen Funktion lexikalischer Einheiten, eine Liste der Elemente einer syntaktischen Konstruktion, die vom Verb abhängen und die seine Valenz auffüllen, einen Überblick über die Prozesse, die durch die Verben zum Ausdruck gebracht werden, eine Hierarchie der Verb-Seme, ein Schema der temporalen und räumlichen Parameter der Lokalisationsprozesse, eine Typologie der semantischen Verboppositionen, ein Verzeichnis der Verbal-paradigmata, eine Liste der Identifikatoren lexikalisch-semantischer Gruppen, eine hierarchische Organisation lexikalisch-semantischer Verbalgruppen.

Die Basis einer universellen semantischen Klassifikation des Verbs bilden die bestehenden Klassifikationen der einzelnen Aspekte der Verb-Semantik (dennotativ, paradigmatisch, syntagmatisch, komponentisch-semantisch u.ä.). Bei der Ausarbeitung einer globalen semantischen Klassifikation des Verbs ist es unumgänglich, die wichtigsten und produktivsten Typen der semantischen Analysen sowie die Grundprinzipien und Methoden einer typologischen Abgrenzung der Verba (z. B. assoziatives Prinzip, Methode gradueller Identifikation) in Betracht zu ziehen. Für eine semantische Klassifizierung des Verbs ist eine typologische Abgrenzung der Verba in anderen linguistischen Disziplinen (Grammatik, Stilistik, Theorie der Sprechhandlungen u.ä.) von Nutzen. Zuallerletzt erfordert das Problem, das betrachtet wird, die Kenntnis der grundlegenden semantischen Klassifikationen und der taxonomischen Prinzipien.

Branko Tošović